

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Obowiązek informacyjny oraz obowiązek terminowego powiadomienia ubezpieczyciela o wypadku w umowie ubezpieczenia dóbr kultury

Author: Iwona Gredka-Ligarska

Citation style: Gredka-Ligarska Iwona. (2020). Obowiązek informacyjny oraz obowiązek terminowego powiadomienia ubezpieczyciela o wypadku w umowie ubezpieczenia dóbr kultury. "Roczniki Administracji i Prawa" (2020), z. 2, s. 303-318. DOI: 10.5604/01.3001.0014.1798

Uznanie autorstwa - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie pod warunkiem oznaczenia autorstwa.

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Received: 14.02.2020
Accepted: 10.03.2020
Published: 30.06.2020

Roczniki Administracji i Prawa
Annals of The Administration and Law
2020, XX, z. 2: s. 303-318
ISSN: 1644-9126
DOI: 10.5604/01.3001.0014.1798
<https://rocznikiadministracjiiprawa.publisherspanel.com>

Iwona Gredka-Ligarska*
Nr ORCID: 0000-0002-9243-3158

OBOWIĄZEK INFORMACYJNY ORAZ OBOWIĄZEK TERMINOWEGO POWIADOMIENIA UBEZPIECZYCIELA O WYPADKU W UMOWIE UBEZPIECZENIA DÓBR KULTURY

DISCLOSURE OBLIGATION AND THE DUTY TO TIMELY NOTIFY THE INSURER OF AN ACCIDENT UNDER INSURANCE CONTRACTS RELATING TO CULTURAL OBJECTS

Streszczenie: W niniejszym opracowaniu przybliżono obowiązek informacyjny oraz obowiązek terminowego powiadomienia ubezpieczyciela o wypadku, występujący w umowie ubezpieczenia dóbr kultury. Badane zagadnienie przedstawione zostało w ujęciu teoretycznym oraz praktycznym. Analiza prowadzona była na przykładzie umowy ubezpieczenia muzealiów, stanowiących własność muzeum i użyczanych na wystawy czasowe, zarówno krajowe jak i zagraniczne. Wybór tej umowy nie był przypadkowy, albowiem w praktyce muzealnej często dochodzi do zawierania takich umów i mają one doniosłe znaczenie z punktu widzenia interesów majątkowych muzeów. Wyjaśniono również, iż umowa ubezpieczenia użyczanych muzealiów w praktyce najczęściej zawierana jest jako umowa ubezpieczenia na cudzy rachunek. Przybliżono konstrukcję prawną takiej umowy i wyjaśniono, jak uchronić się przed komplikacjami, jakie wywołuje ona w praktyce. W treści artykułu zaprezentowane zostały prawne aspekty deklaracji ryzyka, notyfikacji zmian ryzyka oraz obowiązku terminowego powiadomienia ubezpieczyciela o wypadku. Sformułowane zostały również praktyczne zalecenia co do realizacji tych obowiązków przez muzea w sposób optymalny, tj. chroniący interes majątkowy muzeum. W podsumowaniu zgłoszono postulat nowelizacji art. 818 § 3 k.c., który w obecnym brzmieniu posługuje się terminem „odpowiednie” zmniejszenie świadczenia. Termin ten jest nieprecyzyjny i wywołuje trudności interpretacyjne oraz poważne komplikacje w stosowaniu przepisu art. 818 § 3 k.c. w praktyce.

* doktor nauk prawnych; Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Śląski w Katowicach. Źródła finansowania publikacji: środki własne autorki; e-mail: igredka@interia.pl

Słowa kluczowe: umowa ubezpieczenia dóbr kultury, ryzyko ubezpieczeniowe, obowiązek informacyjny deklaracja ryzyka, notyfikacja ryzyka, obowiązek terminowego powiadomienia o wypadku, wypadek ubezpieczeniowy, świadczenie ubezpieczeniowe

Summary: This study is devoted to the disclosure obligation and the duty to timely notify the insurer of an accident under insurance contracts relating to cultural objects. The examined problem is presented from theoretical and practical perspective. The analysis is based on the example of insurance contracts relating to exhibits belonging to museums and lent for temporary exhibitions, both home and abroad. The choice of that type of contract was not random because in museum practice such agreements are often concluded and they are vital for museums' financial interests. It is also explained that an insurance contract covering lent exhibits most frequently takes the form of an insurance contract for account of another entity. The legal construction of such contracts is outlined, and it is explained how to avoid complications which the construction implies in practice. The article discusses legal aspects of risk declaration, notification of changes to the risk and the duty to timely notify the insurer of an accident. It also includes practical recommendations on optimal implementation of such duties by museums, i.e. in a manner protecting the museums' financial interest. In summary, the author postulates to amend Art. 818 § 3 of the Civil Code, which, in its current version, uses the term, "accordingly" in reference to the reduction of benefit. The term is imprecise and gives rise to interpretative problems as well as serious complications in application of the provision of Art. 818 § 3 of the Civil Code in practice.

Keywords: insurance contract relating to cultural objects, insurance risk; disclosure obligation, risk declaration, risk notification, duty to timely notify an accident, indemnifiable accident, insurance benefit

WPROWADZENIE

Zawarcie umowy ubezpieczenia dóbr kultury nierzadko stanowi skomplikowany proces, szczególnie jeśli umowa nie ma charakteru adhezyjnego, lecz zawierana jest w drodze negocjacji stron. Taki tryb jest zresztą rekomendowany w literaturze jako najkorzystniejszy z punktu widzenia interesów właściciela dóbr kultury. Pozwala on bowiem na optymalne ukształtowanie treści umowy ubezpieczenia i dopasowanie ochrony ubezpieczeniowej do potrzeb konkretnego przypadku¹. Ubezpieczenia dóbr kultury nie mają charakteru masowego i w związku z tym właściciel lub posiadacz dobra kultury nie powinien kierować się przeświadczeniem, że ubezpieczyciel jako profesjonalista najlepiej dostosuje treść stosunku ubezpieczenia do potrzeb chronionego dobra. Przeciwnie, powinien on w pierwszej kolejności zidentyfikować ryzyko zagrażające dobru kultury, które ma być objęte ochroną ubezpieczeniową, a następnie dołożyć wszelkich starań, by wynegocjować z ubezpieczycielem jak najpełniejszą, adekwatną do tego ryzyka ochronę. Aktywna postawa właściciela dóbr kultury, który w umowie ubezpieczenia będzie występował w roli

¹ I. Gredka, *Ubezpieczenia dóbr kultury w muzeach i zbiorach prywatnych*, Kraków 2013, s. 156.

ubezpieczającego i zarazem ubezpieczonego – a w niektórych przypadkach wyłącznie w roli ubezpieczonego – nie jest zatem bez znaczenia. Optymalnym rozwiązaniem pozostaje przy tym skorzystanie z pomocy brokera ubezpieczeniowego, który dysponuje odpowiednią wiedzą i doświadczeniem w zakresie przygotowania oraz zawierania umów ubezpieczenia. Jednym z obszarów, w których aktywna postawa właściciela dóbr kultury jest nie tylko pożądana, ale wręcz wymuszona przez ustawodawcę, jest dopełnianie tzw. obowiązku informacyjnego.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie obowiązku informacyjnego w umowie ubezpieczenia dóbr kultury w ujęciu teoretycznym i praktycznym. Analiza przeprowadzona zostanie na przykładzie umowy ubezpieczenia dóbr kultury stanowiących własność muzeum i użyczanych na wystawy czasowe, zarówno zagraniczne, jak i krajowe. Dobór tej konkretnej umowy nie jest przypadkowy, albowiem ma ona doniosłe znaczenie dla praktyki, jest często zawierana i co istotne – generować może największe komplikacje, gdyż w praktyce występuje jako umowa ubezpieczenia na cudzy rachunek. W niniejszym opracowaniu przybliżony zostanie również – przewidziany w art. 818 Kodeksu cywilnego² – obowiązek terminowego poinformowania ubezpieczyciela o wypadku ubezpieczeniowym, który posiada równie doniosłe znaczenie praktyczne. W artykule przedstawione zostaną prawne aspekty wskazanych powyżej obowiązków i sformułowane będą zalecenia co do ich realizacji przez muzea w sposób optymalny, tj. chroniący interes majątkowy muzeum. W podsumowaniu zawarte będą również propozycje *de lege ferenda* dotyczące przepisu art. 818 k.c., regulującego obowiązek terminowego poinformowania ubezpieczyciela o wypadku ubezpieczeniowym. Przepis ten, w obecnym kształcie, wywołuje bowiem stan niepewności interpretacyjnej, szczególnie niekorzystnej z perspektywy muzeum, występującego w roli ubezpieczonego.

UMOWA UBEZPIECZENIA UŻYCZANYCH MUZEALIÓW JAKO UMOWA ZAWIERANA NA CUDZY RACHUNEK

Umowa ubezpieczenia muzealiów użyczanych na wystawy czasowe, zarówno krajowe, jak i zagraniczne, w praktyce muzealnej jest najczęściej zawierana jako umowa ubezpieczenia na cudzy rachunek. Dzieje się tak, dlatego że muzeum użyczające już w treści umowy użyczenia zobowiązuje muzeum, pozyskujące muzealia na wystawę, do objęcia tychże muzealiów ochroną ubezpieczeniową. Muzeum biorące zobowiązane jest zatem do zawarcia umowy ubezpieczenia oraz do poniesienia wszelkich jej kosztów, w tym największego z nich, jakim jest składka ubezpieczeniowa. Taka praktyka podyktowana jest interesem majątkowym muzeum użyczającego. Nieuzasadniona byłaby bowiem sytuacja, w której muzeum będące właścicielem muzealiów nie

² Ustawa z dnia 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. 1964 nr 16, poz. 93, z późn. zm.); dalej jako k.c.

tylko użycza muzealia na rzecz innego podmiotu, ale dodatkowo pokrywa związane z tym koszty, w tym zwłaszcza – często wysokie – koszty ubezpieczenia użyczanych muzealiów. Należy jednak podkreślić, iż ponoszenie przez muzeum użyczające muzealia pełnych kosztów ubezpieczenia tychże obiektów ma miejsce w przypadku tzw. użyczeń wzajemnych. Dochodzi do nich w sytuacji, gdy muzea wymieniają się nawzajem określonymi muzealiami, a każde z nich, będąc zarówno użyczającym, jak i biorącym, samodzielnie ubezpiecza własne muzealia, użyczone drugiej stronie na wystawę czasową. W takim przypadku nie mamy jednak do czynienia z umową ubezpieczenia na cudzy rachunek. Godzi się również zauważyć, że użyczenia na zasadzie wzajemności w praktyce muzealnej występują znacznie rzadziej niż klasyczna sytuacja, w której jedno z muzeów jest stroną użyczającą, a drugie stroną wyłącznie biorącą.

W umowie ubezpieczenia na cudzy rachunek stronami umowy są: ubezpieczający, którym każdorazowo jest muzeum biorące, oraz ubezpieczyciel. W analizowanej umowie występuje jeszcze trzeci podmiot, który jednak nie jest stroną tej umowy³ i w zasadzie nie ma wpływu na jej treść. Podmiotem tym jest ubezpieczony. W umowie ubezpieczenia muzealiów użyczanych na wystawy czasowe w roli ubezpieczonego występuje muzeum będące właścicielem muzealiów i użyczające je na rzecz muzeum biorącego (ubezpieczającego). Umowa ubezpieczenia na cudzy rachunek nie jest tożsama z umową ubezpieczenia na rzecz osoby trzeciej *sensu stricto*⁴. Warto przypomnieć, że pierwsza z wymienionych umów polega na tym, że ubezpieczający ubezpiecza cudzy interes majątkowy lub niemajątkowy⁵, ale działa przy tym we własnym imieniu. Natomiast w umowie ubezpieczenia na rzecz osoby trzeciej *sensu stricto* ubezpieczający ubezpiecza własny interes majątkowy lub niemajątkowy, wskazując jednocześnie osobę uprawnioną do otrzymania świadczenia w razie zajścia przewidzianego w umowie wypadku. Wskazanie osoby uprawnionej nie musi być imienne⁶. Różnica pomiędzy ubezpieczeniem na cudzy rachunek a ubezpieczeniem na rzecz osoby trzeciej *sensu stricto* sprowadza się zatem do tego, że w umowie ubezpieczenia na cudzy rachunek ubezpieczający ubezpiecza cudzy interes majątkowy lub niemajątkowy, a w umowie ubezpieczenia na rzecz osoby trzeciej *sensu stricto* ubezpieczający ubezpiecza interes własny⁷. W umowie ubezpieczenia na cudzy rachunek osobie trzeciej nie tylko wypłacane jest pieniądze świadczenie ubezpieczeniowe, ale również bezpośrednio na jej rzecz świadczona

³ E. Kowalewski, *Prawo ubezpieczeń gospodarczych. Ewolucja i kierunki przemian*, Bydgoszcz 1992, s. 258.

⁴ A. Chróścicki, *Umowa ubezpieczenia po nowelizacji kodeksu cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2008, s. 34. Zob. także: K. Malinowska [w:] Z. Brodecki (red.), *Prawo o kontraktach w ubezpieczeniach. Komentarz do przepisów i wybranych wzorców umów*, Kraków 2003, s. 181.

⁵ M. Krajewski, *Ubezpieczenie na rzecz osoby trzeciej*, [w:] A. Koch (red.), *Umowa ubezpieczenia. Aktualne problemy prawne*, Bydgoszcz – Poznań 2005, s. 70. Zob. również: H. Goik, *Umowa przewozu przesyłek w transporcie lądowym jako rodzaj umowy o świadczenie na rzecz osoby trzeciej*, Katowice 1975.

⁶ A. Wąsiewicz, Z.K. Nowakowski, *Prawo ubezpieczeń gospodarczych*, Warszawa – Poznań 1980, s. 233.

⁷ I. Gredka, *Ubezpieczenia dóbr kultury...*, s. 131.

jest ochrona ubezpieczeniowa⁸. W umowie ubezpieczenia użyczanych muzealiów mamy do czynienia z tzw. bezpośrednim ubezpieczeniem na cudzy rachunek, tj. na rachunek muzeum użyczającego, co oznacza, że wierzytelność ubezpieczeniowa przysługuje ubezpieczonemu, a nie ubezpieczającemu⁹.

Okoliczność, że umowa ubezpieczenia użyczanych muzealiów jest umową zawieraną na cudzy rachunek, jest niezwykle istotna. Skutkuje bowiem tym, że w takiej umowie obowiązek informacyjny – ustanowiony przez ustawodawcę w art. 815 k.c. – spoczywa zarówno na ubezpieczającym, czyli na muzeum pozyskującym muzealia na wystawę czasową, jak i na ubezpieczonym, czyli na muzeum użyczającym muzealiów. Jedyne wyjątek od tej zasady dotyczy sytuacji, gdy ubezpieczony nie wiedział o zawarciu umowy na jego rachunek (art. 815 § 2¹ k.c.). Z taką sytuacją nie mamy jednak do czynienia w odniesieniu do analizowanej umowy ubezpieczenia muzealiów użyczanych na wystawy czasowe, albowiem w praktyce muzeum użyczające nie tylko wie o umowie ubezpieczenia muzealiów, jaka ma zostać zawarta na jego rachunek, lecz, co więcej, uzależnia wydanie muzealiów od ich uprzedniego ubezpieczenia przez muzeum biorące. W praktyce muzealnej ubezpieczony (muzeum użyczające) jest wskazywany imiennie i – w związku z tym – staje się ubezpieczycielowi znany już na etapie poprzedzającym zawarcie umowy ubezpieczenia użyczanych muzealiów. Warto przy tym podkreślić, że imienne wskazywanie muzeum użyczającego jako ubezpieczonego nie wynika jedynie z przyjętej w tym zakresie praktyki, ale jest również konsekwencją niedopuszczalności ubezpieczania anonimowego ryzyka¹⁰. W umowie ubezpieczenia na cudzy rachunek konieczne jest bowiem wskazanie interesu ubezpieczeniowego, którego umowa dotyczy. Dokonuje się to poprzez określenie przedmiotu ubezpieczenia. W umowie ubezpieczenia użyczanych muzealiów przedmiotem ubezpieczenia są muzealia wymienione i szczegółowo opisane, w pierwszej kolejności w załączniku do umowy użyczenia, a następnie – w identycznym brzmieniu – w załączniku do umowy ubezpieczenia. Muzealia te stanowią własność konkretnego muzeum, które decyduje się na ich użyczenie. W związku z powyższym ubezpieczonym nie może być żaden inny podmiot jak tylko muzeum użyczające. Niedopuszczalne jest bowiem, by ubezpieczonym był inny podmiot niż ten, czyjego interesu dotyczy umowa. Podmiotem, któremu przysługuje ubezpieczeniowy interes, jest natomiast aktualny właściciel ubezpieczanych obiektów (muzeum użyczające muzealiów na wystawę czasową)¹¹.

⁸ J. Pokrzywniak [w]: M. Orlicki, J. Pokrzywniak, *Umowa ubezpieczenia. Komentarz do nowelizacji kodeksu cywilnego*, Warszawa 2008, s. 40. Zob. także: K. Malinowska [w]: A. Brodecka-Chamera, Z. Brodecki, D. Fuchs, M. Glicz, B. Janyga, B. Kęszycka, K. Malinowska, J. Nawracała, M. Serwach, E. Sodolska, P. Sukiennik, E. Wieczorek, *Prawo ubezpieczeń gospodarczych. Komentarz. Prawo o kontraktach w ubezpieczeniach. Komentarz do przepisów i wybranych wzorców umów*, t. II, Warszawa 2010, s. 182 i nast.

⁹ E. Kowalewski, *Umowa ubezpieczenia*, Bydgoszcz – Toruń 2002, s. 65 i 66.

¹⁰ M. Krajewski, *Umowa ubezpieczenia. Komentarz art. 805–834 KC*, Warszawa 2004, s. 83.

¹¹ I. Gredka, *Ubezpieczenia dóbr kultury...*, s. 133.

OBOWIĄZEK DEKLARACJI ORAZ NOTYFIKACJI RYZYKA UBEZPIECZENIOWEGO (OBOWIĄZEK INFORMACYJNY)

Obowiązek informacyjny z art. 815 k.c., który w umowie ubezpieczenia użyzanych muzealiów spoczywa zarówno na ubezpieczającym (muzeum biorącym), jak i na ubezpieczonym (muzeum użyzającym), sprowadza się do konieczności dokonania deklaracji ryzyka oraz notyfikacji ryzyka. Deklaracja ryzyka polega na tym, że – w analizowanej umowie ubezpieczenia na cudzy rachunek – zarówno ubezpieczający, jak i ubezpieczony obowiązany jest podać do wiadomości ubezpieczyciela wszystkie znane sobie okoliczności, o które ubezpieczyciel zapytywał w formularzu oferty albo przed zawarciem umowy w innych pismach (art. 815 § 1 i § 2¹ k.c.). Natomiast obowiązek notyfikacji ryzyka oznacza konieczność powiadomienia ubezpieczyciela o zmianie tych okoliczności, które wcześniej zostały podane do wiadomości ubezpieczyciela. Jeśli zatem w okresie obowiązywania umowy ubezpieczenia którakolwiek z okoliczności uprzednio przekazanych ubezpieczycielowi ulegnie zmianie, to ubezpieczony na równi z ubezpieczającym obowiązany jest powiadomić ubezpieczyciela o zaistniałej zmianie niezwłocznie po powzięciu o niej wiadomości (art. 815 § 2 i § 2¹ k.c.). Deklaracja ryzyka poprzedza zatem zawarcie umowy ubezpieczenia, natomiast notyfikacja ryzyka ma miejsce w czasie obowiązywania umowy. Najważniejsza różnica polega jednak na tym, że w przypadku deklaracji ryzyka – na podstawie art. 815 § 1 k.c. – źródłem obowiązku ubezpieczającego oraz ubezpieczonego jest ustawa, natomiast obowiązek notyfikacji ryzyka wynikać może wyłącznie z umowy ubezpieczenia¹². Istnienie obowiązku notyfikacji ryzyka ustawodawca uzależnił bowiem od woli stron (art. 815 § 2 k.c.). Przepis art. 815 § 1 k.c. ma charakter *iuris cogentis*, natomiast w przypadku art. 815 § 2 k.c. mamy do czynienia z przepisem dyspozytywnym. Jeśli zatem w treści umowy ubezpieczenia¹³ użyzanych muzealiów został ustanowiony obowiązek informowania ubezpieczyciela o wszelkich zmianach okoliczności, o które ubezpieczyciel zapytywał przed zawarciem umowy, to obowiązek ten spoczywa zarówno na ubezpieczającym, jak i na ubezpieczonym, a jego niedopełnienie wywołuje takie same, dotkliwe sankcje z art. 815 § 3 k.c., jakie określone zostały w przypadku niewykonania obowiązku deklaracji ryzyka¹⁴. Warto podkreślić, że ustanowienie umownego obowiązku notyfikacji ryzyka leży w interesie ubezpieczyciela, a w związku z tym jest powszechną praktyką, szczególnie jeśli do zawarcia umowy ubezpieczenia dochodzi w drodze przystąpienia.

¹² Zob. A. Chróścicki, *Umowa ubezpieczenia...*, s. 88.

¹³ Natomiast w przypadku gdy umowa ubezpieczenia użyzanych muzealiów została zawarta w drodze przystąpienia (umowa adhezyjna) na podstawie sformułowanych przez ubezpieczyciela ogólnych warunków ubezpieczenia (w skrócie o.w.u.), to stosowne postanowienie w przedmiocie obowiązku notyfikacji ryzyka ubezpieczyciel zamieszcza w treści o.w.u., a ubezpieczający wyraża na to zgodę, zawierając umowę ubezpieczenia o treści zaoferowanej przez ubezpieczyciela.

¹⁴ I. Gredka, *Ubezpieczenia dóbr kultury...*, s. 140.

Polski ustawodawca zastosował rozwiązanie oparte na tzw. systemie kwestionariuszy. Oznacza to, że ubezpieczający – a w analizowanej umowie także ubezpieczony – obowiązany jest ujawnić te okoliczności, o które ubezpieczyciel zapytywał w formularzu oferty albo przed zawarciem umowy w innych pismach. Na ubezpieczającym – jak również na ubezpieczonym – nie ciąży natomiast powinność tzw. spontanicznej deklaracji ryzyka, polegająca na ujawnieniu ubezpieczycielowi wszystkich tych okoliczności, które mogą mieć znaczenie dla ubezpieczyciela przy ocenie ryzyka. Ubezpieczyciel nie może zatem wymagać udzielenia ogólnej informacji o wszystkich okolicznościach, które mogą być istotne dla oceny ryzyka. Nie może on również stawiać pytań otwartych, nieprecyzyjnych czy ocennych¹⁵. Pomimo przyjętego przez ustawodawcę systemu kwestionariuszy w doktrynie słusznie zauważono, iż na gruncie art. 815 § 1 k.c. brak jest podstaw do twierdzenia, że obowiązek deklaracji ryzyka ustawodawca wiąże wyłącznie z pytaniami ubezpieczyciela zadanymi w szczególnej formie¹⁶. Za sformalizowanym trybem zadawania pytań przez ubezpieczyciela opowiedział się natomiast np. Sąd Apelacyjny w Białymstoku w wyroku z dnia 30 czerwca 2017 r.¹⁷ Wedle poglądu tegoż sądu wyłączona jest możliwość zadawania przez ubezpieczyciela pytań np. za pomocą poczty elektronicznej. Wypada jednak zgodzić się ze stanowiskiem przeciwnym, w myśl którego wykładnia art. 815 § 1 k.c., zakładająca sformalizowany tryb zadawania pytań przez ubezpieczyciela, nie jest trafna. Opiera się ona bowiem wyłącznie na interpretacji językowej, z pominięciem wykładni systemowej oraz faktu elektronizacji obrotu¹⁸. Ponadto zauważono, że formułując przepis art. 815 § 1 k.c., ustawodawca miał raczej na celu przymuszenie ubezpieczycieli do zadawania precyzyjnych pytań i wyłączenie możliwości domagania się od ubezpieczającego swobodnej deklaracji ryzyka, a nie nadmierne sformalizowanie procedury zawierania umowy ubezpieczenia¹⁹.

Odnosząc powyższe rozważania do analizowanej umowy ubezpieczenia użytecznych muzealiów, należy zwrócić uwagę, iż umowa ta w praktyce nierzadko zawierana jest z udziałem brokera ubezpieczeniowego. Oznacza to, iż wymiana informacji, przed zawarciem umowy ubezpieczenia, niejednokrotnie odbywa się wyłącznie na linii broker – ubezpieczyciel. Broker ubezpieczeniowy kieruje bowiem do ubezpieczycieli tzw. slip brokerski²⁰, czyli zapytanie o warunki ubezpieczenia, wraz z opisem przedmio-

¹⁵ J. Pokrzywniak [w:] M. Gutowski (red.), *Kodeks cywilny, tom III: Komentarz. Art. 627–1088*, wyd. 2, Warszawa 2019, źródło: Legalis.

¹⁶ Ibidem, źródło: Legalis.

¹⁷ Sygn. akt: I ACa 1044/16, źródło: Legalis.

¹⁸ Fakt ten jest zresztą dostrzegany i uwzględniany przez ustawodawcę, który w art. 43 ust. 1 ustawy z dnia 11.09.2015 r. o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracji (Dz.U. 2015, poz. 1844), postanowił: „Dokumenty związane z zawieraniem i wykonywaniem umów ubezpieczenia mogą być sporządzane w postaci elektronicznej, jeżeli będą w sposób należyty utworzone, utrwalone, przechowywane i zabezpieczone (...)”. Zob. J. Pokrzywniak [w:] *Kodeks cywilny...*, źródło: Legalis.

¹⁹ J. Pokrzywniak [w:] *Kodeks cywilny...*, źródło: Legalis.

²⁰ I. Gredka, *Ubezpieczenia dóbr kultury...*, s. 138.

tu ubezpieczenia i ryzyka z nim związanego²¹. W takiej sytuacji mamy do czynienia z tzw. spontaniczną deklaracją ryzyka, poprzedzającą jakiegokolwiek działania ze strony ubezpieczyciela. Ten ostatni uzyskuje bowiem informacje istotne dla oceny ryzyka ubezpieczeniowego, a co się z tym wiąże – istotne również do podjęcia decyzji o zawarciu umowy ubezpieczenia, bez konieczności zapytywania o te informacje. W literaturze przyjęto zatem, że takie informacje, przekazane ubezpieczycielowi z własnej inicjatywy, powinny być traktowane na równi z informacjami przekazanymi mu w odpowiedzi na jego pytania, ze wszystkimi tego konsekwencjami prawnymi²².

Powyższa teza stanowi jednak pewne uproszczenie. Decydujące znaczenie ma bowiem okoliczność, czy spontaniczne udzielenie informacji zostało dokonane przez ubezpieczającego, ubezpieczonego, brokera ubezpieczeniowego zawierającego umowę ubezpieczenia w imieniu ubezpieczającego, czy też brokera ubezpieczeniowego, który na zlecenie ubezpieczonego pośredniczy w zawarciu umowy ubezpieczenia. Warto bowiem przypomnieć, że przepis art. 815 § 1 k.c. rozciąga obowiązek deklaracji ryzyka również na przedstawiciela, przewidując, że w sytuacji gdy ubezpieczający zawiera umowę ubezpieczenia przez przedstawiciela, obowiązek ten ciąży również na przedstawicielu i obejmuje ponadto okoliczności jemu znane. Komentowany przepis nic nie wspomina natomiast o przedstawicielu ubezpieczonego. Stosowanie wykładni rozszerzającej nie wydaje się jednak uzasadnione²³. Przeciwnie, należy przyjąć, że obowiązkiem deklaracji ryzyka objęty jest ubezpieczający oraz jego przedstawiciel na podstawie art. 815 § 1 k.c., a także ubezpieczony po myśli art. 815 § 2¹ k.c.²⁴ Jest to istotne, ponieważ – jak wyjaśniono już wcześniej – w przypadku umowy ubezpieczenia udzielanych muzealiów tak ubezpieczający, jak i ubezpieczony nierzadko korzysta z pomocy brokera ubezpieczeniowego. Jednocześnie zaznaczyć wypada, że nie w każdym przypadku broker ubezpieczeniowy będzie objęty obowiązkiem z art. 815 § 1 k.c. Nie w każdym bowiem przypadku broker ubezpieczeniowy będzie działał jako przedstawiciel ubezpieczającego. Przepis art. 815 § 1 k.c., posługując się pojęciem przedstawiciela, nie ma zastosowania do brokera ubezpieczeniowego, który jest jedynie pośrednikiem *sensu stricto*, czyli do brokera uprawnionego wyłącznie do dokonywania czynności faktycznych związanych z zawieraniem umowy ubezpieczenia²⁵. Analizowany przepis odwołuje się bowiem do instytucji przedstawicielstwa, a przedstawicielstwo nie odnosi się do czynności faktycznych, lecz do czynności prawnych. W doktrynie przyjmuje się, że przedstawicielstwo należy rozumieć jako kompetencję do dokonywania czynności prawnych w cudzym imieniu, tak że czynności te powodują skutki prawne bezpo-

²¹ J. Pokrzywniak [w:] *Kodeks cywilny...*, źródło: Legalis.

²² *Ibidem*, źródło: Legalis.

²³ A. Chróścicki, *Umowa ubezpieczenia...*, s. 87.

²⁴ I. Gredka, *Ubezpieczenia dóbr kultury...*, s. 137.

²⁵ *Ibidem*, s. 137.

średnio dla reprezentowanego²⁶. Podkreśla się, że o ile szeroko pojęta reprezentacja dotyczy zarówno czynności prawnych, jak i faktycznych, o tyle samo przedstawicielstwo w zasadzie sprowadza się do dokonywania czynności prawnych, co wynika wprost z art. 95 § 1 k.c.²⁷ Zatem jedynie broker ubezpieczeniowy dokonujący jako przedstawiciel ubezpieczającego czynności prawnej zawarcia umowy ubezpieczenia użytych muzealiów objęty jest obowiązkiem deklaracji ryzyka²⁸. Jeśli natomiast informacje, w oparciu o które ubezpieczyciel dokonał oceny ryzyka i podjął decyzję o zawarciu umowy ubezpieczenia, pochodzą od brokera ubezpieczeniowego, którego działania polegają wyłącznie na dokonywaniu czynności przygotowujących do zawarcia umowy, to skutki prawne przewidziane w art. 815 § 3 k.c. są wyłączne. Dotyczy to zarówno tych sytuacji, w których broker ubezpieczeniowy dokonuje spontanicznej deklaracji ryzyka, jak i tych, podczas których broker udziela informacji w odpowiedzi na pytania zadane przez samego ubezpieczyciela. W obu tych przypadkach broker, dokonujący jedynie faktycznych czynności pośrednictwa, nie jest objęty obowiązkiem deklaracji ryzyka z art. 815 § 1 k.c. i w związku z tym nie może być mowy o wystąpieniu sankcji z art. 815 § 3 k.c.

Odmienne poglądy wyrażony został przez Jakuba Pokrzywniaka, który stwierdził, iż przepis art. 815 § 1 k.c. „(...) mówi o przedstawicielu, a zatem odwołuje się do instytucji przedstawicielstwa, polegającej na złożeniu oświadczenia woli w cudzym imieniu. Należy jednak uznać, że – mimo wąskiej redakcji – obejmuje on również pośrednika, wykonującego czynności faktyczne związane z zawieraniem umowy ubezpieczenia (w takiej formule często działają brokerzy ubezpieczeniowi, którzy zazwyczaj nie posiadają umocowania do złożenia oświadczenia woli w imieniu podmiotu poszukującego ochrony ubezpieczeniowej, a jedynie upoważnienie do jej negocjowania). Za powyższą tezę przemawia *ratio legis* komentowanego przepisu”²⁹.

Ze stanowiskiem tym jednak nie można się zgodzić. Wydaje się bowiem, że dokonywanie wykładni rozszerzającej nie jest uprawnione. Racjonalny ustawodawca w art. 815 § 1 k.c. z pewnością nie posłużyłby się instytucją przedstawicielstwa, gdyby jego intencją rzeczywiście było objęcie tym przepisem także pośrednika, wyko-

²⁶ Zob. M. Pazdan [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks cywilny*, tom I: *Komentarz do art. 1–44910*, Warszawa 2015, s. 405; R. Strugała [w:] E. Gniewek, P. Machnikowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, wyd. 9, Warszawa 2019, źródło: Legalis.

²⁷ J. Grykiel [w:] M. Gutowski (red.), *Kodeks cywilny*, tom I: *Komentarz do art. 1–352*, Warszawa 2018, źródło: Legalis. Zob. również: wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3.10.1991 r., I CR 866/90, Legalis.

²⁸ I. Gredka, *Ubezpieczenia dóbr kultury...*, s. 137.

²⁹ J. Pokrzywniak [w:] *Kodeks cywilny...*, źródło: Legalis. Warto też zauważyć, że w innym (we wcześniejszym) opracowaniu naukowym, ten sam autor wyrażał odmienny pogląd, wskazując: „Z uwagi na to, że przepis [art. 815 § 1 k.c.] mówi o „przedstawicielu», nie będzie miał on zastosowania do brokera działającego jako pośrednik *sensu stricto*, tj. uprawnionego jedynie do dokonywania faktycznych czynności pośrednictwa (pojęcie przedstawicielstwa odnosi się do czynności prawnych, a nie faktycznych (...)). Z praktycznego punktu widzenia ubezpieczyciel winien zatem wówczas żądać, aby to ubezpieczający podał okoliczności, o które ubezpieczyciel zapytuje, albo przynajmniej potwierdził okoliczności podane przez brokera” – J. Pokrzywniak [w:] M. Orlicki, J. Pokrzywniak, *Umowa ubezpieczenia. Komentarz do nowelizacji kodeksu cywilnego*, Warszawa 2008, s. 77.

nującego czynności faktyczne związane z zawieraniem umowy ubezpieczenia. Argument ten wydaje się tym bardziej uzasadniony, że pośrednictwo ubezpieczeniowe polega na wykonywaniu przez pośrednika – w tym brokera ubezpieczeniowego – za wynagrodzeniem, zarówno czynności faktycznych, jak i czynności prawnych związanych z zawieraniem lub wykonywaniem umów ubezpieczenia³⁰. Hipoteza normy prawnej zawartej w art. 815 § 1 k.c. nie odnosi się zatem do każdego brokera ubezpieczeniowego, a jedynie do tego brokera, który – jako przedstawiciel ubezpieczającego – dokonuje czynności prawnej zawarcia umowy ubezpieczenia użyczanych muzealiów. Konkludując, należy stwierdzić, że ubezpieczyciel nie będzie mógł uwolnić się od odpowiedzialności z powołaniem się na przepis art. 815 § 3 k.c., jeżeli informacje, w oparciu o które dokonał on oceny ryzyka i podjął decyzję o zawarciu umowy ubezpieczenia pochodzą wyłącznie od:

1) przedstawiciela ubezpieczonego, albo

2) brokera ubezpieczeniowego, będącego wprawdzie przedstawicielem ubezpieczającego – a nie ubezpieczonego – ale dokonującego wyłącznie faktycznych czynności pośrednictwa

– w sytuacji, gdy sam ubezpieczyciel nie zwrócił się ani do ubezpieczającego, ani do ubezpieczonego o udzielenie informacji, ani też o potwierdzenie informacji podanych przez brokera.

Jak już wspomniano powyżej, dopełnienie obowiązku informacyjnego, poprzez udzielenie ubezpieczycielowi informacji na temat wszelkich okoliczności, o które zapytywał w formularzu oferty albo przed zawarciem umowy w innych pismach, posiada szczególne znaczenie z uwagi na sankcje przewidziane w art. 815 § 3 k.c. W świetle tego przepisu jeśli ubezpieczający, ubezpieczony albo przedstawiciel ubezpieczającego nie przekazał ubezpieczycielowi informacji o okolicznościach, o które ubezpieczyciel pytał, albo podał informacje nieprawdziwe, to wówczas ubezpieczo-

³⁰ Przepis art. 3 ust. 1 pkt 14 ustawy z dnia 15.12.2017 r. o dystrybucji ubezpieczeń (Dz.U. 2017, poz. 2486, z późn. zm.) stanowi bowiem, że pod pojęciem pośrednictwa ubezpieczeniowego rozumieć należy: „wykonywanie dystrybucji ubezpieczeń lub dystrybucji reasekuracji przez pośredników ubezpieczeniowych”. Natomiast art. 4 ust. 1 i ust. 2 tej samej ustawy przewiduje, że:

1. Dystrybucja ubezpieczeń oznacza działalność wykonywaną wyłącznie przez dystrybutora ubezpieczeń polegającą na: 1) doradzaniu, proponowaniu lub wykonywaniu innych czynności przygotowawczych zmierzających do zawarcia umów ubezpieczenia lub umów gwarancji ubezpieczeniowych; 2) zawieraniu umów ubezpieczenia lub umów gwarancji ubezpieczeniowych w imieniu zakładu ubezpieczeń, w imieniu lub na rzecz klienta albo bezpośrednio przez zakład ubezpieczeń; 3) udzielaniu pomocy przez pośrednika ubezpieczeniowego w administrowaniu umowami ubezpieczenia lub umowami gwarancji ubezpieczeniowych i ich wykonywaniu, także w sprawach o odszkodowanie lub świadczenie. 2. Dystrybucja ubezpieczeń polega również na udzielaniu informacji dotyczących jednej lub większej liczby umów ubezpieczenia lub umów gwarancji ubezpieczeniowych na podstawie kryteriów wybranych przez klienta za pośrednictwem stron internetowych lub innych mediów oraz opracowywaniu rankingu produktów ubezpieczeniowych obejmującego porównanie cen i produktów lub składek z tytułu umowy ubezpieczenia lub umowy gwarancji ubezpieczeniowej, w przypadku gdy klient jest w stanie pośrednio lub bezpośrednio zawrzeć umowę ubezpieczenia lub umowę gwarancji ubezpieczeniowej za pośrednictwem stron internetowych lub innych mediów”.

ny dozna szczególnego rodzaju sankcji w postaci utraty prawa do odszkodowania³¹. Ubezpieczyciel nie ponosi bowiem odpowiedzialności za skutki okoliczności, które z naruszeniem obowiązku informacyjnego nie zostały podane do jego wiadomości. Warto również przypomnieć, że przepis art. 815 § 3 k.c. obejmuje zarówno zaniechanie podania ubezpieczycielowi informacji o okolicznościach, o które ubezpieczyciel sam zapytał, jak i podanie ubezpieczycielowi informacji fałszywych, niezgodnych ze stanem wiedzy ubezpieczającego, ubezpieczonego lub przedstawiciela ubezpieczającego³². Ta sama sankcja z art. 815 § 3 k.c., przewidziana jest wobec ubezpieczonego, jeśli ubezpieczający lub ubezpieczony w czasie trwania umowy ubezpieczenia zatai posiadane informacje o zmianie okoliczności, o które zapytywał ubezpieczyciel przed zawarciem umowy³³. Dotyczy to tylko tych umów ubezpieczenia, w których strony przewidziały obowiązek notyfikacji zmian ryzyka. Co więcej, ustawodawca zastosował domniemanie, zgodnie z którym jeżeli do naruszenia obowiązku informacyjnego doszło z winy umyślnej podmiotu obciążonego tym obowiązkiem, to w razie wątpliwości co do przyczyny wypadku ubezpieczeniowego należy przyjąć, że wypadek nastąpił wskutek okoliczności, które zobowiązany zataił, albo których nie zaktualizował. Przyjęcie takiego domniemania skutkuje prawem do odmowy wypłaty przez ubezpieczyciela odszkodowania bez badania związku przyczynowego pomiędzy zaistnieniem wypadku ubezpieczeniowego a zatajeniem informacji przez ubezpieczającego, ubezpieczonego, albo przez przedstawiciela ubezpieczającego³⁴. W interesie – przede wszystkim – muzeum użyczającego (ubezpieczonego) jest zatem to, aby ubezpieczyciel otrzymał rzetelne i kompleksowe informacje, o które zapytywał, niezależnie od tego czy informacje te przekazywane są ubezpieczycielowi przez ubezpieczającego, ubezpieczonego czy przez brokera ubezpieczeniowego zawierającego umowę ubezpieczenia w imieniu ubezpieczającego.

OBOWIĄZEK TERMINOWEGO POWIADOMIENIA UBEZPIECZYCIELA O WYPADKU

Innym, istotnym obowiązkiem jest, przewidziany w art. 818 k.c., obowiązek terminowego poinformowania ubezpieczyciela o wypadku ubezpieczeniowym. Przepis art. 818 § 1 k.c. ma charakter dyspozytywny i dlatego obowiązek terminowego powiadomienia ubezpieczyciela o wypadku musi być zastrzeżony w umowie ubezpieczenia lub w ogólnych warunkach ubezpieczenia, jeśli umowa ubezpieczenia została zawarta jako umowa adhezyjna. W przeciwnym bowiem razie obowiązek ten nie spoczywa ani na

³¹ I. Gredka, *Ubezpieczenia dóbr kultury...*, s. 140.

³² J. Pokrzywniak [w:] *Umowa ubezpieczenia...*, s. 78.

³³ I. Gredka, *Ubezpieczenia dóbr kultury...*, s. 140-141.

³⁴ A. Chróścicki, *Umowa ubezpieczenia...*, s. 88-89.

ubezpieczającym, ani na ubezpieczonym³⁵. Doniosłe znaczenie szybkiego powiadomienia ubezpieczyciela o zaistniałym wypadku sprawia jednak, że w praktyce zakłady ubezpieczeń nie rezygnują z zastrzeżenia tego obowiązku i to zarówno w przypadkach, gdy mamy do czynienia z umową ubezpieczenia jako umową przystąpienia, jak i wówczas gdy umowa ubezpieczenia użyczanych muzealiów zawierana jest w drodze negocjacji stron. W umowie ubezpieczenia na cudzy rachunek obowiązek terminowego powiadomienia ubezpieczyciela o wypadku może być nałożony zarówno na ubezpieczającego, jak i na ubezpieczonego. W praktyce zdarza się natomiast, że w umowie ubezpieczenia użyczanych muzealiów zawieranej na rachunek muzeum użyczającego (ubezpieczonego) ubezpieczyciel ogranicza się do nałożenia analizowanego obowiązku wyłącznie na ubezpieczającego. Zaznaczyć jednak wypada, iż nie jest to częsta praktyka.

Jeżeli ani ubezpieczający, ani ubezpieczony – gdy jest do tego zobowiązany – nie dokona powiadomienia bądź też dokona spóźnionego powiadomienia, wówczas ubezpieczyciel może zastosować sankcję z art. 818 § 3 k.c., polegającą na zmniejszeniu świadczenia. Należy jednak podkreślić, że użycie tej sankcji jest dopuszczalne jedynie wtedy, gdy naruszenie obowiązku terminowego powiadomienia o wypadku nastąpiło z winy umyślnej lub rażącego niedbalstwa ubezpieczającego lub ubezpieczonego. Po drugie, ubezpieczyciel musi wykazać, iż brak powiadomienia o wypadku przyczynił się do zwiększenia szkody lub uniemożliwił ubezpieczycielowi ustalenie okoliczności i skutków wypadku. Jeśli chodzi o skutek spóźnionego zgłoszenia w postaci przyczynienia się do zwiększenia szkody, to ubezpieczyciel musi wykazać, że gdyby został terminowo powiadomiony o wypadku, to mógłby podjąć własne działania lub wydać ubezpieczającemu lub ubezpieczonemu instrukcje, które zapobiegłyby powstaniu lub zwiększeniu szkody. Natomiast druga konsekwencja spóźnionego zgłoszenia wypadku – w postaci uniemożliwienia ubezpieczycielowi ustalenia okoliczności i skutków wypadku – polegać ma na tym, że wskutek upływu czasu doszło do zatarcia śladów wypadku³⁶.

Ubezpieczyciel nie może zastosować sankcji odpowiedniego zmniejszenia świadczenia, jeżeli przed upływem terminu wyznaczonego do zawiadomienia o wypadku wiedzę o jego wystąpieniu powziął z innego źródła niż od ubezpieczającego lub od ubezpieczonego. W tym miejscu warto zwrócić uwagę na pozytywną rolę mediów, która nie zawsze jest oczywista. Informacje przekazywane w mediach nie zawsze bowiem służą ochronie dóbr kultury, szczególnie jeśli do mediów przedostają się dane objęte klauzulą poufności, np. dotyczące sumy ubezpieczenia bądź szczegółowych rozwiązań technicznych służących zabezpieczeniu muzealiów przed kradzieżą. W analizowanym aspekcie rola mediów może jednak okazać się niezwykle pożyteczna. Mianowicie w niektórych przypadkach, szczególnie w razie kradzieży ubezpieczonych muzealiów, zaistnienie wypadku ubezpieczeniowego może być zakwalifikowane jako fakt powszechnie znany. Doniesienia na temat kradzieży, której przedmiotem stały się

³⁵ I. Gredka, *Ubezpieczenia dóbr kultury...*, s. 140-141.

³⁶ J. Pokrzywniak [w:] *Kodeks cywilny...*, źródło: Legalis.

zabytki lub dzieła sztuki, są bowiem na ogół prezentowane w serwisach informacyjnych, najczęściej tych internetowych, ale nierzadko także telewizyjnych i radiowych. O kradzieży szczególnie cennych dóbr kultury można się dowiedzieć również z prasy drukowanej oraz internetowych wydań gazet. Informacje w tym zakresie przekazywane są najczęściej jeszcze w tym samym dniu, w którym miało miejsce zdarzenie lub – jeśli miało ono miejsce w godzinach wieczornych lub nocnych – w dniu następnym. Jeśli zatem mamy do czynienia z wypadkiem ubezpieczeniowym, o którym donoszą media, to można przyjąć, że informacja o zdarzeniu dotarła także do ubezpieczyciela. Taki stan rzeczy może być zatem niezwykle pomocny w udowodnieniu, że ubezpieczyciel wiedział o wypadku, zanim jeszcze wiadomość w tym zakresie uzyskał od ubezpieczającego lub od ubezpieczonego. Oczywiście ciężar udowodnienia tego faktu spoczywa na podmiocie, który wywodzi z niego skutki prawne. W analizowanym przypadku podmiotem tym będzie ubezpieczony. Nie jest natomiast wymagane, aby wiadomość o wypadku powzięta przez ubezpieczyciela z innych źródeł niż od ubezpieczającego lub ubezpieczonego była urzędowo stwierdzona³⁷.

Jednocześnie wypada podkreślić, że powoływanie się przez muzeum użyczające (ubezpieczonego) na doniesienia medialne zostało zasygnalizowane jako możliwe do zastosowania rozwiązanie w sytuacjach wyjątkowych, w których przyjęte procedury postępowania zawiodły i ubezpieczyciel w wymaganym terminie nie został powiadomiony o wypadku ani przez ubezpieczającego (muzeum biorące), ani przez ubezpieczonego (muzeum użyczające). Powyższy model nie jest bowiem rekomendowany do powszechnego stosowania. Wydaje się bowiem oczywiste, że muzeum będące właścicielem użyczanych muzealiów nie może działać w oparciu o jakąkolwiek przypadkowość, tj. nie może zakładać, że ubezpieczyciel wiadomość o okolicznościach, które należało podać do jego wiadomości, powźmie z mediów. Co również istotne, zakres informacji medialnej może nie pokrywać się z zakresem okoliczności, które – zgodnie z zastrzeżeniem zawartym w umowie ubezpieczenia – należy podać do wiadomości ubezpieczyciela w razie zaistnienia wypadku ubezpieczeniowego. Media mogą bowiem donosić jedynie o zaistnieniu zdarzenia, np. kradzieży, oraz o jego miejscu i czasie, a także – w sposób ogólny – o tym, jakie obiekty zostały skradzione, ale już bez podania innych szczegółowych informacji, które – zgodnie z postanowieniem umownym – muszą być przekazane ubezpieczycielowi.

Sankcja z art. 818 § 3 k.c. nie może polegać na odmowie zapłaty świadczenia, lecz jedynie na jego zmniejszeniu. W analizowanym przepisie ustawodawca posłużył się pojęciem „odpowiedniego zmniejszenia” świadczenia, ale nie określił kryteriów, wedle których należałoby dokonywać owego zmniejszenia. Co więcej, w literaturze podkreśla się, iż zastosowanie analizowanego przepisu w wielu przypadkach jest trudne. Należy bowiem obliczyć, jaki wpływ na powstanie i rozmiar szkody miał brak

³⁷ J. Pokrzywniak [w:] *Umowa ubezpieczenia...*, s. 92-93.

terminowego zawiadomienia ubezpieczyciela o wypadku, co w praktyce z reguły będzie opierać się wyłącznie na pewnych hipotezach w przedmiocie tego, czy szkoda powstałaby i jaki byłby jej rozmiar, gdyby ubezpieczyciel, terminowo zawiadomiony o wypadku, podjął własne działania lub wydał ubezpieczającemu lub ubezpieczonemu odpowiednie instrukcje służące zapobieżeniu lub zminimalizowaniu szkody. Natomiast jeszcze trudniejsze jest dokonanie odpowiedniego zmniejszenia świadczenia, w przypadku gdy nieterminowe zgłoszenie szkody uniemożliwiło ubezpieczycielowi ustalenie okoliczności i skutków wypadku. W takiej sytuacji ubezpieczyciel nie ma nawet możliwości ustalenia, czy wypadek, który miał miejsce, stanowił wypadek ubezpieczeniowy objęty ochroną ubezpieczeniową. W związku z tym podkreślono, iż w takich przypadkach powinna nastąpić odmowa spełnienia świadczenia, a nie jedynie jego zmniejszenie, czego jednak przepis art. 818 § 3 k.c. nie przewiduje³⁸. Nieprecyzyjne sformułowanie, jakim posłużył się ustawodawca, oraz brak dodatkowych wytycznych skutkuje dużymi komplikacjami w praktyce, generując spory pomiędzy ubezpieczonym a ubezpieczycielem. W przypadku dóbr kultury dokonanie odpowiedniego zmniejszenia świadczenia jest natomiast szczególnie trudne, zwłaszcza gdy mamy do czynienia z muzealiami, które nigdy nie były przedmiotem obrotu, a ubezpieczenie zostało dokonane z zastosowaniem tzw. wartości otaksowanej³⁹.

PODSUMOWANIE

Przedstawione w niniejszym opracowaniu obowiązki – obowiązek deklaracji i notyfikacji ryzyka oraz obowiązek terminowego powiadomienia ubezpieczyciela o wypadku – w praktyce muzealnej nierzadko wzbudzają obawy i traktowane są jako dodatkowe obciążenia dla muzeum użyczającego muzealia. Tymczasem podkreślić należy, że dla muzeum, które jest właścicielem użyczanych muzealiów – a zatem podmiotem, na rachunek którego zawierana jest umowa ubezpieczenia – obowiązki te nie powinny jawić się jako zagrożenie, lecz przeciwnie – jako szansa na świadome kształtowanie własnej sytuacji prawnej.

Sytuacja odmienna, w której muzeum użyczające muzealiów byłoby zwolnione z obowiązku informacyjnego *sensu stricto* oraz z obowiązku terminowego poinformowania ubezpieczyciela o wypadku, jest korzystna jedynie pozornie. Nie można bowiem zapominać o tym, że muzeum użyczające nie ma bezpośredniego wpływu na treść umowy ubezpieczenia użyczanych muzealiów, albowiem nie jest stroną umowy ubezpieczenia. W tej sytuacji dokonanie przez muzeum użyczające deklaracji ryzyka

³⁸ J. Pokrzywniak [w:] *Kodeks cywilny...*, źródło: Legalis.

³⁹ Wartość otaksowana to wymieniona w umowie i ustalona za podstawie porozumienia stron przybliżona wartość przedmiotu ubezpieczenia, miarodajna zarazem dla określenia odszkodowania ubezpieczeniowego. Zob. M. Krajewski, *Umowa ubezpieczenia...*, s. 219 i nast.; E. Kowalewski, *Prawo ubezpieczeń...*, s. 208; I. Gredka, *Ubezpieczenia dóbr kultury...*, s. 182-183 oraz 202-203.

jest korzystnym rozwiązaniem, albowiem właśnie to muzeum – jako właściciel użyczanych obiektów – dysponuje najpełniejszą wiedzą na temat okoliczności istotnych dla określenia ryzyka ubezpieczeniowego. Rozciągnięcie obowiązku informacyjnego na ubezpieczonego (muzeum użyczające) ma również ten pozytywny skutek, że wymusza na ubezpieczającym (muzeum biorącym) konieczność szybkiego powiadomienia tego pierwszego o wszelkich zmianach okoliczności, które były istotne dla oceny ryzyka i o które ubezpieczyciel zapytywał. Zmiana okoliczności następuje najczęściej już po przemieszczeniu muzealiów poza muzeum użyczające i w związku z tym uzyskanie przez to muzeum stosownej wiedzy jest niezwykle istotne. Dzięki samodzielnemu wypełnieniu przez muzeum użyczające (ubezpieczonego) obowiązku informacyjnego muzeum może przeciwdziałać bardzo dotkliwej sankcji z art. 815 § 3 k.c.

Podobnie rzecz się ma z obowiązkiem terminowego powiadomienia ubezpieczyciela o wypadku ubezpieczeniowym. Wprawdzie muzeum użyczające (ubezpieczony) zawsze może powiadomić ubezpieczyciela o zaistniałym wypadku i nie jest do tego potrzebne nałożenie nań obowiązku powiadomienia. Problem może jednak polegać na tym, że muzeum użyczające może nie posiadać wiedzy, że wypadek wystąpił, jeśli samo nie otrzyma takiej informacji od muzeum biorącego. Istotą użyczenia jest bowiem przemieszczenie muzealiów poza muzeum użyczające po to, by muzeum biorące muzealia mogło zorganizować wystawę w innej części kraju, poza granicami kraju, czy nawet na innym kontynencie. Nałożenie obowiązku terminowego powiadomienia, również na ubezpieczonego (muzeum użyczające), ma zatem ten pozytywny skutek, że ubezpieczający (muzeum biorące) będzie niejako przymuszony do możliwie jak najszybszego powiadomienia muzeum użyczającego o zaistniałym wypadku. To ostatnie ma natomiast interes w bardzo szybkim powzięciu wiedzy o zaistniałym zdarzeniu i to nie tylko z uwagi na konieczność powiadomienia ubezpieczyciela o wypadku i przeciwdziałaniu w ten sposób sankcji z art. 818 § 3 k.c. Równie ważne jest bowiem jak najszybsze podjęcie przez muzeum, będące właścicielem użyczanych muzealiów, działań mających na celu ratowanie ubezpieczonych obiektów i zapobieżenie w ten sposób szkodzie lub przynajmniej zmniejszenie jej rozmiarów.

Druga konkluzja sprowadza się do zgłoszenia postulatu *de lege ferenda*, dotyczącego przepisu art. 818 § 3 k.c. Mianowicie uzasadnione wydaje się postulowanie, aby ustawodawca znowelizował art. 818 § 3 k.c. poprzez usunięcie nieprecyzyjnego i trudnego do stosowania w praktyce sformułowania „odpowiedniego” zmniejszenia świadczenia i zastąpienie go terminem „zmniejszenie świadczenia” wraz z podaniem precyzyjnych kryteriów, z zastosowaniem których owo zmniejszenie powinno być dokonywane.

Bibliografia

- Chróścicki A., *Umowa ubezpieczenia po nowelizacji kodeksu cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2008.
- Goik H., *Umowa przewozu przesyłek w transporcie lądowym jako rodzaj umowy o świadczenie na rzecz osoby trzeciej*, Katowice 1975.
- Gredka I., *Ubezpieczenia dóbr kultury w muzeach i zbiorach prywatnych*, Kraków 2013.
- Grykiel J. [w:] M. Gutowski (red.), *Kodeks cywilny, tom I: Komentarz do art. 1–352*, Warszawa 2018.
- Kowalewski E., *Prawo ubezpieczeń gospodarczych. Ewolucja i kierunki przemian*, Bydgoszcz 1992.
- Kowalewski E., *Umowa ubezpieczenia*, Bydgoszcz – Toruń 2002.
- Krajewski M., *Ubezpieczenie na rzecz osoby trzeciej*, [w:] A. Koch (red.), *Umowa ubezpieczenia. Aktualne problemy prawne*, Bydgoszcz – Poznań 2005.
- Krajewski M., *Umowa ubezpieczenia. Komentarz art. 805–834 KC*, Warszawa 2004.
- Malinowska K. [w:] Z. Brodecki (red.), *Prawo o kontraktach w ubezpieczeniach. Komentarz do przepisów i wybranych wzorców umów*, Kraków 2003.
- Malinowska K. [w:] A. Brodecka-Chamera, Z. Brodecki, D. Fuchs, M. Glicz, B. Janyga, B. Kęszycka, K. Malinowska, J. Nawracała, M. Serwach, E. Sodolska, P. Sukiennik, E. Wiczorek, *Prawo ubezpieczeń gospodarczych. Komentarz. Prawo o kontraktach w ubezpieczeniach. Komentarz do przepisów i wybranych wzorców umów*, t. II, Warszawa 2010.
- Pazdan M. [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks cywilny, tom I: Komentarz do art. 1–44910*, Warszawa 2015.
- Pokrzywniak J. [w:] M. Orlicki, J. Pokrzywniak, *Umowa ubezpieczenia. Komentarz do nowelizacji kodeksu cywilnego*, Warszawa 2008.
- Pokrzywniak J. [w:] M. Gutowski (red.), *Kodeks cywilny, tom III: Komentarz. Art. 627–1088*, wyd. 2, Warszawa 2019.
- Strugała R. [w:] E. Gniewek, P. Machnikowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, wyd. 9, Warszawa 2019.
- Wąsiewicz A., Nowakowski Z.K., *Prawo ubezpieczeń gospodarczych*, Warszawa – Poznań 1980.